

ДЭЛХИЙН УЛС ОРНУУДЫН ПАРЛАМЕНТЫН ХӨГЖЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ БА ОРЧИН ҮЕИЙН ЧИГ ХАНДЛАГЫН ТАЛААРХ ЛАВЛАГАА, МЭДЭЭЛЭЛ

*Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл,
О.Нарантуяа, Р.Оргилмаа, Д.Халиун*

АГУУЛГА

НЭГ. ХХІ ЗУУНД АРДЧИЛАЛ БА ПАРЛАМЕНТЫН ӨӨРЧЛӨГДӨЖ БУЙ ҮҮРЭГ
ХОЁР. ПАРЛАМЕНТЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ИРГЭДИЙН ОРОЛЦООГ ХАНГАХАД ГАРЧ БУЙ
ШИНЭЧЛЭЛЭҮҮД
ГУРАВ. ПАРЛАМЕНТЫН ЦАХИМЖИЛТ
ДӨРӨВ. ХҮНИЙ ЭРХ
АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

НЭГ. ХХІ ЗУУНД АРДЧИЛАЛ БА ПАРЛАМЕНТЫН ӨӨРЧЛӨГДӨЖ БУЙ ҮҮРЭГ

Олон Улсын Парламентын Холбоо (ОУПХ)-ноос Австри Улсын Парламент, НҮБ-тай хамтран Парламентын тэргүүн нарын V чуулга уулзалтыг “Хүн төрөлхтний тусын тулд энх тайван ба тогтвортой хөгжлийг хангах илүү үр дүнтэй, олон талт хамтын ажиллагааны төлөө” сэдвийн хүрээнд 2020 оны 8 дугаар сарын 19, 20-ны өдрүүдэд анх удаагаа цахим хэлбэрээр зохион байгуулжээ.

Чуулга уулзалтад улс орнуудын парламентын 150 гаруй тэргүүн болон парламентын гишүүд, мэргэжилтнүүд, НҮБ-ын төлөөлөл нийт 250 гаруй төлөөлөгч оролцож, цар тахал болон дэлхийн засаглал, тогтвортой эдийн засаг ба цаг уурын онцгой байдал зэрэг өргөн хүрээний асуудлаар парламентуудын зүгээс авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар хэлэлцжээ.

Судалгаанд энэхүү чуулга уулзалтын тайлангаас тоймлон хүргэж байна.²⁹⁷

Тайлангийн удиртгал

Бараг бүх улсын үндсэн хуульд ихэвчлэн төлөөлөх, хууль батлах, засгийн газарт хариуцлага тооцох, төсөвт хяналт тавих зэрэг парламентын үндсэн үүргийг заасан байдаг. Эдгээр чиг үүрэг нь парламентын олон зуун жилийн түүхэн хөгжлийн явцад хувьсан өөрчлөгдөж ирсэн. Гэхдээ парламентын чиг үүрэг гэж зөвхөн дээр дурдсаныг ойлгож болохгүй.

Нийгмийн өөрчлөлт, технологийн хувьсал зэрэг нь ажил хөдөлмөр болон нийгэм дэх хувь хүний байр суурьт ихээхэн өөрчлөгдөж байна, төрийн аппарат улам бүр төвөгтэй болж байна, олон улсын хамтын нийгэмлэгийн өмнө тулгарч буй шинэ сорилтууд нь олон улсын хамтын ажиллагааны шинэ хэлбэрүүдийг бий болгож байна.

Ихэнх парламентууд XIX зуунд хуульчлагдсан загвар дээр тулгуурлаж байгаа хэдий ч ард түмний хүсэл зоригийг хамгийн сайн хангаж байдаг институцийн хувьд чиг үүргийн хувьд ч, бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх арга барилын хувьд ч байнга өөрчлөгдөж байдаг.

Парламентууд нь түүхэн уламжлалаараа өөрийн чиг үүрэгт хамаарахгүй зарим үүргийг улам их гүйцэтгэх болжээ. Тухайлбал, олон нийттэй харилцах, мэдээлэл өгөх, сургах, эсхүл олон улсын улс төрийн тавцанд өмнөхөөсөө эрчимтэй үүрэг гүйцэтгэж байна.

²⁹⁷Democracy and the changing role of parliament in the twenty-first century. Conference Report. Revised version, 26 May 2021. Fifth World Conference of Speakers of Parliament: Report on the virtual meeting, 19-20 August 2020. <https://www.ipu.org/file/11352/download>

Энэхүү тайланд ардчилал дахь парламентын гүйцэтгэх үүрэгт орсон, орж байгаа, эсхүл цаашид гарч ирэх өөрчлөлтүүдийг онцолж байна. Энэ нь Парламентын тэргүүн нарын V чуулга уулзалтын суурь баримт бичиг болох зорилготой юм.

Парламент ба ардчилал

Ардчилал бол бүх тивд²⁹⁸ засаглалын илүүд үзсэн хэлбэр бөгөөд сайн засаглалын үндэс хэвээр байна. 1997 онд ОУПХ-ноос гарсан Ардчиллын тухай түгээмэл тунхаглалд²⁹⁹ тусгагдсан ардчиллын зарчмуудыг 2017 онд Санкт-Петербургт болсон ОУПХ-ны 137 дугаар Ассамблейгаар дахин баталгаажуулсан байдаг.³⁰⁰

Ардчилал нь хувь хүний нэр төр, үндсэн эрхийг хамгаалах ба дэмжих, нийгэмд шударга ёсыг тогтоох, мөн эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг дэмжихэд чиглэгддэг. Энэ нь нийгмийн үйл хэргийг удирдахад эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн жинхэнэ түншлэлийг шаарддаг. Засаглалын нэг хэлбэрийн хувьд ардчилал нь эдгээр зорилгод хүрэх хамгийн сайн арга зам бөгөөд мөн өөрийгөө засаж залруулах чадвартай цорын ганц улс төрийн тогтолцоо юм.

2006 онд ОУПХ ардчилсан парламентын таван үндсэн зорилтыг тодорхойлсон: үндэсний болон олон улсын түвшинд төлөөлөлтэй байх, нээлттэй буюу ил тод байх, хүртээмжтэй байх, хариуцлагатай буюу үр дүнтэй байх.³⁰¹ Эдгээр зорилтуудыг 2015 онд Тогтвортой хөгжлийн зорилго (ТХЗ)-ын 16.6, 16.7 дахь зорилтуудад³⁰² бараг үг бүрчлэн тусгасан бөгөөд эдгээр зорилтууд нь тогтвортой хөгжлийн бүхий л салбарт ахиц дэвшил гаргахад үр дүнтэй институт чухал гэдгийг хүлээн зөвшөөрсөн.

Гэвч заримдаа ардчилалд урам хугарах тохиолдол байдаг. Дэлхий даяар ардчиллын үйл явцад сэтгэл дундуур байгаа иргэдийн эзлэх хувь 1990-ээд оны дунд үед 47.9 хувь байсан бол 2019 онд 57.5 хувь болж өссөн байна.³⁰³ Судалгаанд хамрагдсан дэлхийн хүн амын ердөө тал хувь нь улс орноо ардчилсан гэж үздэг байна. Тухайлбал, энэ үзүүлэлт Швейцарт 78 хувь байгаа бол Венесуэлд 20 хувь байна.³⁰⁴ Европын Холбоо (ЕХ)-нд иргэдийн тодорхой олонх нь "ЕХ-нд дуу хоолойгоо хүргэж байна" (56 хувь) гэдэгтэй санал нийлдэг ч 1/3 нь (34 хувь) үндэсний парламентдаа итгэдэг гэсэн байна.³⁰⁵

Өнөө үед "Ардчилал заримдаа өөрсдийнх нь хяналтаас гадуур мэт санагдах, тэдний аюулгүй байдал, эдийн засаг, мөн тэдний иргэдийн амьжиргаа, сайн сайхан байдалд нь нөлөөлж буй хүчнүүдтэй тэмцэлдэхийг уриалах үед"³⁰⁶, парламентууд ардчилал болон төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд олон нийтийн урам хугарах үндсэн шалтгааныг эргэн харах ёстой болдог.

2015 оны Парламентын тэргүүн нарын чуулга уулзалтаас баталсан тунхаглалд "Парламент бол ард түмний хүсэл зоригийг илэрхийлдэг ардчиллын төв байгууллага мөн" гэдгийг дахин нотолсон. Үүний зэрэгцээ, чуулга уулзалтад оролцогчид "Олон нийтийн эргэлзээ, улс төртэй

²⁹⁸ International IDEA, The Global State of Democracy 2019: Addressing the Ills, Reviving the Promise (Stockholm, 2019): <https://www.idea.int/publications/catalogue/global-state-of-democracy-2019>

²⁹⁹ IPU, Universal Declaration on Democracy (1997): <https://www.ipu.org/our-impact/strong-parliaments/setting-standards/universal-declaration-democracy>

³⁰⁰ IPU resolution, *Sharing our diversity: The 20th anniversary of the Universal Declaration on Democracy* (137th Assembly, 2017).

³⁰¹ IPU, *Parliament and democracy in the twenty-first century: A guide to good practice* (2006).

³⁰² United Nations (2015): <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg16>

³⁰³ R.S. Foa and others, "The Global Satisfaction with Democracy Report 2020" (Cambridge, United Kingdom: Centre for the Future of Democracy, 2020): www.bennettinstitute.cam.ac.uk

³⁰⁴ Dalia Research, "Democracy Perception Index 2019: Global State of Democracy" (2019): <https://daliaresearch.com/blog/global-democracy-overview-2019>

³⁰⁵ European Commission, "Spring 2019 Standard Eurobarometer" (August 2019): https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_4969

³⁰⁶ IPU, *Parliament and Democracy in the Twenty-First Century: A guide to good practice* (2006): <https://www.ipu.org/resources/publications/handbooks/2016-07/parliament-and-democracy-in-twenty-first-century-guide-good-practice>

холбоо тасрах” асуудалд санаа зовж буйгаа онцолж, “нийгмийн янз бүрийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг бодлогод оролцох боломж”-ийг олгох шаардлагатайг онцоллоо.

Дэлхий XXI зууны гурав дахь арван жилд орж байгаа энэ үед олон улсын шинэ бодит байдлыг бүрдүүлж байгаа дэлхийн нийгмийн өөрчлөлтүүдийн өмнө парламентууд өөрсдийгөө дахин батлах шаардлагатай байна. Парламентуудын өмнө төрөл бүрийн салбарт тулгамдаж буй асуудал бол зохих хариултыг олж, олон нийтийн итгэлийг сэргээх явдал юм. Урьд өмнөхөөсөө илүү хурдацтай өөрчлөгдөж, хүмүүсийн амьдралд олон талаар нөлөөлж буй өнөө үед парламентын үүрэг роль ч өөрчлөгдөж байна.

Эдгээр ээдрээтэй асуудлуудын ихэнх нь КОВИД-19 цар тахлын үед илэрсэн. Олон парламентууд үйл ажиллагаа явуулж чадахгүй, эсхүл нэлээд хязгаарлагдмал байсан бөгөөд эгзэгтэй үед энэ нь тайлагнах болон төлөөллийн үйл ажиллагаанд нөлөөлж байсан. Зарим сонгуулийг хойшлуулж, зарим шүүх зөвхөн яаралтай хэргийг хянан шийдвэрлэж, хувь хүний эрх чөлөөг олон талаар хязгаарлаж, зарим засгийн газар тахлын үеэр коронавирусийн тархалтыг удаашруулахын тулд яаралтай арга хэмжээ авч байсан. Ийм цаг үед коронавирусийн тархалтын эсрэг авч буй арга хэмжээг пропорционал, тодорхой хугацаатай ашиглаж, үндсэн эрх, хууль дээдлэх ёсыг зөрчөөгүй байхад парламентын хяналтын үүрэг дахин чухал болж байна.

Манай иргэд ил тод, хариуцлагатай байхыг уриалж байгаа бөгөөд эдгээр зарчмуудыг хэрэгжүүлэхийн тулд авилга, хээл хахуультай тэмцэх ажлыг эрчимжүүлж, энэ зорилгод хүрэх хамгийн үр дүнтэй механизмыг тодорхойлох шаардлагатай байна.

Цар тахлын дараа парламентууд эрх чөлөө, хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр дахин ажиллах нь чухал юм. Хэрэв аль хэдийн иргэдийн итгэл алдарснаас болж ардчилалд заналхийлж байсан бол одоо ард түмний айдас дээр тоглохгүйгээр, засгийн газарт илүү эрх мэдэл олгохгүйгээр, ардчилсан эрх чөлөөг алдагдуулахгүйгээр иргэдтэй харилцах харилцааг сэргээх шаардлагатай байна.

Парламент ба ард түмэн

Төрийн шийдвэр гаргалт, улс төрийн амьдралд хүн бүрийн оролцоог хангахад парламент чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Ард түмэн өөрсдийн мандатаа парламентын гишүүдэд өгдөг. Парламентын гишүүд тойрогтойгоо харилцах, тэдэнд өгсөн итгэлийг хадгалах үүрэгтэй.

Төлөөлж байгаа болон төлөөлүүлж байгаа “удирдаж, удирдуулж байгаа хүмүүс” хоорондын ялгаа өргөн тархсан асуудал болж байна. Үүний нэг үр дагавар нь сонгогчдын ирц буурч³⁰⁷, үр дүнд нь 25 ба түүнээс доош насны сонгогчдын ирц мэдэгдэхүйц буурсан байна³⁰⁸. Парламентын сонгуульд сонгогчдын ирц бага байгаа үед парламентын хууль ёсны эсэх, ард түмнийг төлөөлж, тэдний өмнөөс шийдвэр гаргах чадварт эргэлзэх магадлалтай.

Хүчирхэг ардчилсан парламент иргэний нийгмийг эрчимтэй хөгжүүлэхийн төлөө зүтгэж, нийгэмтэй нягт хамтран ажиллаж, ард иргэдийн тулгамдсан асуудал, хэрэгцээг шийдвэрлэх гарцыг эрэлхийлэх ёстой. Сүүлийн үеийн судалгаанаас үзэхэд, “Парламентын болон иргэний нийгмийн оролцооны үр дүнтэй өндөр түвшин нь ухрах үйл явц эхлэхээс урьдчилан сэргийлэх, цаашид ухрах магадлалыг бууруулах, ухралт хийх боломжийг багасгахад үр дүнтэй харагдаж байна.”³⁰⁹

Жинхэнэ ардчилалд хүрэхэд парламентыг ард түмэн, ялангуяа залуучууд, эмэгтэйчүүдтэй ойртуулах талаар илүү идэвхтэй хүчин чармайлт гаргах зайлшгүй шаардлагатай байна.

³⁰⁷ According to the World Bank’s 2017 [World Development Report](#), election turnout is declining across the world.

³⁰⁸ International IDEA, Voter Turnout Trends around the World (Stockholm, 2016): <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/voter-turnout-trends-around-the-world.pdf>

³⁰⁹ International IDEA, The Global State of Democracy 2019: Addressing the Ills, Reviving the Promise (Stockholm, 2019): <https://www.idea.int/publications/catalogue/global-state-of-democracy-2019>

Парламентууд олон нийтэд нээлттэй байж, ардчиллын үндсэн шинж чанаруудыг тайлбарлаж, ардчилсан шийдвэр гаргах, хууль тогтоох үйл явцын талаарх ойлголтыг дэмжих ёстой.

Шинжлэх ухааны нийгэмлэг, академи, судалгаа, инновацийн анхдагчидтай илүү нягт холбоо тогтоох нь парламентыг янз бүрийн чиглэлээр мэдлэг, туршлагаар хангах боломжтой бөгөөд энэ нь нөөц боломж багатай парламентуудад онцгой ач холбогдолтой юм.

Шинжлэх ухааны байгууллага, эртэмдэн судлаачид, инновацийн анхдагчидтай нягт харилцаа холбоо тогтоох нь парламентыг төрөл бүрийн салбарт мэдлэг, туршлагаар хангах боломжтой бөгөөд энэ нь нөөц боломж хязгаарлагдмал парламентуудад онцгой ач холбогдолтой юм.

Шударга, хүртээмжтэй парламентын үйл ажиллагаа нь үүнд чухал үүрэгтэй. Интерактив олон нийттэй харилцах харилцааг хөгжүүлэхийн тулд парламентууд иргэдийн оролцоотой ардчиллыг дэмжсэн, олон ургалч үзлийг дэмжсэн санаачилга гаргах ёстой.

Ийм санаачлагыг нийгэмд хувиргах нөлөө үзүүлж буй шинэ дижитал технологийн үүднээс авч үзэх хэрэгтэй байна.

Парламент ба технологийн шинэ орчин

Мэдээллийн шинэ технологи нь парламент, ард иргэд хоорондын харилцаа холбоо, хамтын ажиллагааны асар их боломжийг бий болгож байна. Хүн төрөлхтний 2/3 (66.77 хувь) нь хөдөлгөөнт төхөөрөмжтэй болсон байна.³¹⁰ Одоо дэлхийн хүн амын 50 гаруй хувь нь цахим сүлжээнд холбогдсон байна.³¹¹ Нөгөөтэйгүүр, энэ нь дэлхийн хүн амын бараг тал хувь нь цахим сүлжээнд холбогдоогүй байна гэсэн үг юм. Өөрөөр хэлбэл, буурай хөгжилтэй орнуудад хүн амын дөнгөж 19 хувь нь цахим сүлжээнд холбогддог. Дэлхийн бүх бүс нутагт эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс илүү олон удаа интернет ашиглаж байна.

Технологи нь хүмүүст урьд өмнөхөөсөө илүү мэдээлэлтэй байх боломжийг олгож байна. Тэд өөрсдийн дуу хоолойг сонсож, хүндэтгэхийг шаардаж, дижитал технологийн өмнөх эрин үеийн үүргээ хүлээн зөвшөөрөхөө больсон бөгөөд 4, 5 жилд нэг удаа санал өгөхийг уриалж байна. Тэд юу гэж бодож, юу хэрэгтэй байгаагаа дахин хэлэхийн тулд парламентын ээлжит сонгуулийг хүлээхийг хүсэхгүй байна. Одоо хүмүүс шууд хариулт хүсэж, төрийн шийдвэр гаргахад оролцох хүсэлтэй байна.

Интернет нь ардчилалд олон талаараа нөлөөлж байна. Мэдээллийн хүртээмж нэмэгдэж, үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөний шинэ сувгууд, улс төрийн оролцооны шинэ хэлбэр, хүмүүс болон тэдний төлөөлөгчдийн хоорондын шууд холбоо зэрэг эерэг нөлөөллүүд байна. Хүний мэдлэгийн нийлбэр нь урьд өмнө хэзээ ч байгаагүй бөгөөд хэдхэн товшилтоор хүртээмжтэй болж, боловсролын боломжийг нэмэгдүүлж байна.

2020 оны эхээр хурдацтай гарч ирсэн КОВИД-19 цар тахал нь нийгмийн эрүүл мэндийг хамгаалахад засгийн газрууд чухал үүрэг гүйцэтгэж, засгийн газруудад хариуцлага тооцох, хүний эрхийг хамгаалахад парламентын үүрэг мөн адил чухал болохыг онцолсон. хямралын үед сүйрээгүй. Цар тахлын ирэлт нь бүх институцийн нэгэн адил парламентын үйл ажиллагаанд асар их бэрхшээл учруулж байсан ч парламентууд шуурхай хариу арга хэмжээ авсан. 2020 оны 4-р сарын 21-ний байдлаар ОУПХ-д мэдээлэл ирүүлсэн 55 парламентын талаас илүү хувь нь тохируулсан хэлбэрээр биечлэн эсвэл алсаас уулзах боломжтой гэж мэдэгджээ.

Бразил, Чили, Финланд, Мальдив, Испани, Украин зэрэг парламентууд зайнаас ажиллах шийдлийг боловсруулж амжилттай хэрэгжүүлсэн бөгөөд ийм шийдлийг олох улс төрийн хүсэл зоргийн нотолгоо байв. Олон парламент нэгдсэн хуралдаанаас илүү хороодын хуралдааныг зайнаас хийх горим руу хурдан шилжиж чадсан нь анхаарал татаж байна. Гэвч зарим

³¹⁰ Ash Turner, “How Many Smartphones Are in the World?” (Bankmycell, 2019): <https://www.bankmycell.com/blog/how-many-phones-are-in-the-world>

³¹¹ International Telecommunication Union, Measuring digital development: Facts and figures 2019 (Geneva, 2019): <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2019.pdf>

парламентууд, ялангуяа ядуу буурай орнуудын парламентууд ДЭМБ-аас хүн хоорондын зай барих удирдамжийг дагаж мөрдөхийг хичээж байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй. Тэдгээр парламентын үйл ажиллагааг хөнгөвчлөх цахим парламентыг нэвтрүүлэх нь санхүүгийн болон чадавхтай холбоотой тул яаралтай гадаадын санхүүжилт шаардлагатай болж байна. Цар тахлыг хяналтандаа авсны дараа хүмүүс эдгээр цахим практикаар бий болсон шинэ уян хатан байдлыг парламентын ердийн ажлын арга барилд оруулахыг хүлээх, эсхүл шаардах эсэхийг цаг хугацаа харуулах болно.

Сөрөг нөлөөллийг тодорхойлоход хялбар бөгөөд ташаа мэдээлэл түгээх, үзэн ядсан яриа тараагчид шинээр гарч ирэх, улс төрийн мэтгэлцээний чанарыг сулруулах зэрэг олон янз байдаг. Ялангуяа олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл нь үндэслэлтэй мэтгэлцээнээс илүү өргөн хүрээний үзэгчдийн анхаарлыг татахуйц шуугиан дэгдээсэн уриа, мэтгэлцээн зэрэг чанга, хүчтэй илэрхийлсэн санал бодлыг урамшуулж байдаг. Үүний үр дүнд олон ургалч үзэл бодлыг сонсох чадварт заналхийлж байна. Мөн туйлшрал нэмэгдэж, харилцан буулт хийх хүсэл эрмэлзэл буурч байна. Энэ нь улс төрийн үйл явцад болон ардчилалд бүхэлд нь халтай байна.

Түүнчлэн ардчиллыг засгийн газар, байгууллагуудтай харилцах иргэдийн эрхийг хангахын тулд өргөжүүлэх ёстой. Цар тахлын үед энэ харилцааг голчлон цахимаар хангаж байсан. Одоо энэ эрхийг хамгаалах, дэмжих шаардлагатай механизмыг бий болгох нь чухал байна. Мэдээллийн хүртээмж, түгээлтийн хувьд орчин үеийн технологитой холбоотой болгоомжлол үүсч байгаа тул тандалт, худал мэдээ, хэвлэл мэдээллийн зохицуулалттай холбоотой асуудлуудыг шийдвэрлэх шаардлагатай байна. Үүний зэрэгцээ цахим ардчиллыг сурталчлах, хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай. Энэхүү цар тахлын хямрал нь парламентуудад, засгийн газруудад болон бусад байгууллагуудад технологид хандах хандлагаа шинэчлэх боломжийг олгож байна.

Нийгэмд тулгамдаж буй асуудлын талаар иргэдэд өөрсдийн үзэл бодол, байр сууриа илэрхийлэх боломжийг олгох тусгайлсан цахим хуудаснууд бий болгож болно. Мөн цахим зөвлөгөөнөөр дамжуулж оролцогч талууд, бүлгүүдтэй тогтмол холбоо тогтоож, тодорхой асуудлуудыг хэлэлцэж болно. Парламентууд энэ чиглэлээр аль хэдийн санаачилга гарган ажиллаж байна, тухайлбал, Киприйн Төлөөлөгчдийн танхимаас "Параллель парламент", "Иргэний танхим" зэрэг төслүүдийг хэрэгжүүлж байна.

Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл нь хүмүүс, парламентууд, парламентын гишүүдийн харилцах, санал, мэдээлэл солилцох арга хэлбэрийг өөрчилсөн. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл нь олон нийтийн, ялангуяа залуучуудын эрэлт хэрэгцээг нэмэгдүүлж байна. 2018 оны Дэлхийн цахим парламентын бага хурлаар парламентчид нийгмийн цахим сүлжээ нь парламент, парламентын гишүүдийг ард түмэнд ойртуулж, мэдээлэл өгөх, харилцах, сонсоход тусалдаг гэдгийг дахин нотолсон. Гэвч ижил арга хэрэгсэл нь буруу ташаа мэдээлэл, "хуурамч мэдээ", доромжлолын зан үйл зэрэг сөрөг үр дагаврыг бий болгож байгаа бөгөөд парламентыг үүнд тохирох хариултыг олоход хүргэж байна.

Парламент ба олон нийтийн оролцоо

Бидний амьдарч буй цаг үе олон нийттэй харилцах харилцааны байнгын сувгийг бий болгохыг шаардаж байна. Парламентууд олон нийтэд илүү нээлттэй байж ардчиллын үндсэн шинж чанарыг тайлбарлах, ардчилсан шийдвэр гаргалт болон хууль тогтоох үйл явцын талаарх ойлголтыг сурталчлах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл болон бусад сувгаар дамжуулан шууд харилцаа холбоотой байх хэрэгтэй байна.

Дэлхий даяар парламентууд илүү ил тод, хүртээмжтэй, бодитой институц болж байна. Олон парламентууд шинэ технологиор дамжуулан төрөл бүрийн арга хэрэгсэл, механизмуудыг олон нийтэд санал болгож байна. Тухайлбал, Кипр улсын параллель парламент (the parallel parliament), Уганда Улсад иргэдэд нээлттэй парламентын долоо хоног, парламентын нээлттэй өдрүүд болон олон оронд залуучууд, хүүхдийн парламентууд байна. Ил тод, хариуцлагатай

байх соёлыг төлөвшүүлэх, олон нийтийн оролцоог дэмжих нь сонгогчдын итгэл, үнэмшлийг олж авахад чухал үүрэгтэй.

Гэвч ард түмэн, парламентын хооронд бодитой, утга учиртай уялдаа холбоо бий болгоход стратеги шаардлагатай бөгөөд эцсийн дүндээ ард түмэнд илүү нийцсэн хууль тогтоомж, бодлоготой болж, парламентад итгэх олон нийтийн итгэлийг бататгах зорилтуудыг тодорхойлсон.

Иргэдийн оролцоотой шийдвэр гаргах боломжийг үр дүнтэй болгохын тулд олон нийтийн оролцоо³¹², иргэдийн оролцооны янз бүрийн хэлбэрийг тодорхойлж болно. Эдгээрийг өөр өөр нөхцөл байдал, зорилтот бүлгүүдэд тохируулж, өөр өөр суваг, хэрэгслээр хангах боломжтой. Иргэдийн оролцоотой зөвлөлдөх ардчилал нь парламент болон улс төрийн үйл явцыг тойрч гарах, бусниулахыг зорих бус, харин түүнийг бэхжүүлэх ёстой.

Олон нийттэй харилцах харилцааг хөгжүүлэх зорилт нь парламентууд иргэдийн оролцоотой ардчилал, олон ургалч үзлийг дэмжих санаачилга гаргах шаардлагатай байгааг харуулж байна. Ийм санаачилгыг блокчэйн технологи, хиймэл оюун ухаан болон бусад шинэлэг, хувьсах арга хэрэгсэл зэрэг шинэ тоон технологиудыг ашиглах замаар сайжруулж болно.

Олон нийтийн оролцоо нь хэнийг ч орхигдуулахгүй байх ёстой. Хэрэв аль нэг хэсэг, бүлэг хүмүүсийг хасах, оролцох болон оролцох боломж үгүй бол ардчиллын үнэт зүйл, ийм үйл явцын үр дүн эргэлзээтэй болно.

Олон нийтийг татан оролцуулна гэдэг нь зөвхөн парламентын үйл ажиллагаанд хүмүүсийг оролцуулах янз бүрийн арга хэрэгсэл, механизмаар хангах явдал биш юм. Энэ нь парламент, ард түмэн хоорондын урт удаан хугацааны харилцааг бий болгоход илүү чухал юм. Энэ нь олон нийт, тэдний санал хүсэлтийг сонсож, түүнд хариу арга хэмжээ авах парламентын үйл ажиллагаа юм. Хариуцлагатай парламент нь улс төрийн үйл явцыг илүү хүртээмжтэй, хариуцлагатай, оролцоотой болгох зорилготой.

Парламент ба олон улсын улс төр

Парламентууд олон улсын улс төрийн тавцанд улам бүр хүчирхэгжиж, гүйцэтгэх засаглал давамгайлж байсан бүс нутагт чухал эрх мэдэлтэй болж байна. Парламентууд тогтвортой хөгжил 2030 хөтөлбөрт тусгагдсан ард түмний амьдралын бүхий л салбарт нөлөөлж байгаа болон шинээр гарч ирж буй гадаад бодлого, олон улсын асуудлуудыг шийдвэрлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэнэ гэж үзэж байна.

2019 онд ОУПХ-оос хийсэн судалгаанд³¹³ хамрагдсан 89 парламентын талаас илүү хувь нь ТХЗ-ыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн парламентын дотоод механизмыг бий болгожээ. Мөн олон парламент ТХЗ-ыг тогтмол хэлэлцдэг нь судалгаанаас харагдаж байна. Бусад нь ТХЗ-ыг ерөнхийд нь хэрэгжүүлэх, эсвэл боловсрол, эрүүл мэнд гэх мэт тодорхой зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд зориулж тусгай төсөв хуваарилжээ. Гэвч Засгийн газрын үйл ажиллагаа болон ТХЗ-ыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн төсвийн хуваарилалтад тавих хяналтын систем бага байсан ч хэд хэдэн парламентаас ТХЗ-ын хэрэгжилтийн асуудлаар Засгийн газартай хариуцлага тооцохыг шаарддаг.

Энэ чиглэлийн чухал асуудал бол хууль дээдлэх ёс, олон улсын хууль ёсны шаардлагад нийцсэн, илүү хатуу, харилцан тохиролцсон дүрэм журамд суурилсан үр дүнтэй олон талт тогтолцоо бөгөөд түүний цөм нь хүчтэй НҮБ-тай байх явдал юм. Парламентууд НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга болон НҮБ-ын санаачилгыг дэмжиж, дэлхийн хамгийн том яриа хэлэлцээнд ард иргэдээ оролцохыг урамшуулан дэмжиж, олон улсын хамтын ажиллагааг

³¹² “Public engagement in the work of parliament” will be the theme of the next Global Parliamentary Report. Research for the report is being carried out by the IPU and UNDP in 2020, with a view to publication in 2021.

³¹³ IPU, “Institutionalization of the Sustainable Development Goals in the work of parliaments” (2019): <https://www.ipu.org/file/7639/download>

сайжруулах нь дэлхийг илүү сайхан газар болгоход хэрхэн тусалж болохыг тодорхойлох, тэр дундаа Тогтвортой хөгжлийн 17 зорилгод хүрэхийг дэмжих хэрэгтэй.

ОУПХ-ны хороод, ажлын хэсгүүд нь үндэсний парламентууд болон НҮБ-ын хоорондын уялдаа холбоог бэхжүүлэх, мөн дэлхийн хэмжээний шийдвэрүүдийг хэрэгжүүлэхэд парламентууд идэвхтэй оролцоход НҮБ-тай нягт холбоотой ажиллах шаардлагатай.

Коронавирусийн хямрал нь дэлхийн улс орнуудын эв нэгдэл, дэлхийн цар тахлын эсрэг тэмцэхэд улс орнуудын хамтын ажиллагаа чухал болохыг харуулсан.

Тайлангийн дүгнэлт

Нэг өнцгөөс харвал, парламентын үүрэг тогтмол байдаг. Үндсэн хуульд заасан хууль батлах, Засгийн газарт хариуцлага тооцох парламентын бүрэн эрх нь түүнийг ардчилсан төрийн тогтолцоонд тодорхой байр суурь эзэлдэг өвөрмөц институт болгож байна. Ардчиллын тухай түгээмэл тунхаглалд тусгагдсан зарчмууд нь хууль дээдлэх, хүний эрх, жендэрийн тэгш байдлыг хангахтай холбоотой тул бүх парламентын үйл ажиллагааг чиглүүлэх ёстой.

Үүний зэрэгцээ нийгэмд гарч буй өөрчлөлттэй уялдан парламентын чиг үүрэг хувьсан өөрчлөгдсөөр байна. Энэ чиг үүрэг нь өргөжих хандлагатай байна. Жишээлбэл, ОУПХ болон ТХЗ-д тодорхойлсон ардчиллын үндсэн зарчмууд парламентын үйл ажиллагаанд улам бүр нэгдэж байна.

Коронавирусийн цар тахал зэрэг гэнэтийн үйл явдлууд дэлхийн парламент, ардчиллын хувьд шинэ сорилтуудыг бий болгож байна. Зарим орны парламентууд хасагдсан. Парламентууд нь шийдвэр гаргах үйл явцын нэг хэсэг байж, үр дүнтэй хяналтыг хэрэгжүүлэн, парламентын танхим дахь шаардлагатай яриа, хэлэлцүүлгүүд нь нийгэм дэх эв нэгдлийг алдагдуулахгүй байхад урьд өмнөхөөсөө илүү анхаарч ажиллах нь парламентуудын хувьд нэн чухал асуудал болоод байна.

Хямрал намжсаны дараа парламентууд КОВИД-19 цар тахлын эрүүл мэндийн хямралыг шийдвэрлэхийн тулд яаралтай арга хэмжээ авах эсвэл багасгах замаар ардчиллыг үргэлжлүүлэн бэхжүүлэх нь чухал юм. Хямралаас үүдэлтэй эдийн засгийн хэрэгцээг шийдвэрлэхийг ард түмэн хүлээж байгаа бөгөөд шийдвэр гаргах үйл явцад иргэдийн санаа бодлыг сонсох, нэгтгэх, шийдэл боловсруулах, хэрэгжүүлэх механизмыг хөгжүүлэх нь чухал гэдгийг парламентчид ойлгох хэрэгтэй. Парламент ба ард түмэн хоорондын үндсэн харилцааг байнга хөгжүүлж байх ёстой юм.

Парламент дахь зайнаас ажиллах аргачлалын тухай

Парламентууд цар тахлын улмаас шинэчлэл хийхээс өөр аргагүй болсон. Энэ цаг үе хэдийгээр хүнд хэцүү байсан ч цар тахал нь дижитал практикт суурилсан шинэ, хөрвөх чадвартай ажлын аргуудын хурдасгуур болж байна. Дэлхийн цахим парламентын судалгаанд хамрагдсан парламентууд 2020 онд чуулганы хуралдааны 34 хувь, хорооны хуралдааны 66 хувь нь алсын зайн эсхүл холимог байдлаар хуралдсан байна. Цар тахлын тархалт намжсаны дараа ч хэрэгжүүлсэн олон шинэлэг зүйл хэвээр үлдэх болно гэдэгтэй парламентууд санал нэгтэй байна. Энэ нь парламентын үйл ажиллагаанд төдийгүй парламент, ард түмний хоорондын харилцаанд ч нөлөөлнө. Хороодын алсын зайн хуралдаан нь сонсголыг илүү өргөн хүрээний байгууллага, иргэдийг оролцуулах, ингэснээр парламентын хууль тогтоох болон хяналтын ажилд цуглуулах нотлох баримтыг өргөжүүлэх, гүнзгийрүүлэх боломжтой. Алсын зайн нэгдсэн хуралдаанууд нь парламентын гишүүд тойрогтоо, ялангуяа нийслэлээс алслагдсан эсвэл зорчих хүндрэлтэй бүс нутгуудад төлөөлөгчидтэйгөө ойртох цагийг нэмэгдүүлэх боломжийг олгож байна.

Дэлхийн цахим парламентын тайланд “Парламентууд өөрсдийн болон бусдын туршлагаас үндэслэн стратеги болон үйл ажиллагааны тасралтгүй төлөвлөлтөө эргэн харж, үндсэн үйл ажиллагаагаа шинэчлэх боломжийг үргэлжлүүлэн ашиглах хэрэгтэй” гэж тэмдэглэжээ. Энэ нь

парламент шинэлэг зүйлд тулгуурлан давуу талыг хэрэгжүүлэх хэд хэдэн арга замыг авч үзэхийг зөвлөж байна:

1. Парламентууд нэг физик байршилд хязгаарлагдахгүй, саадгүй ажиллах боломжтой байхын тулд хууль тогтоомжид байнга өөрчлөлт оруулах;
2. Гишүүд болон олон нийтийн ялангуяа хороодод уян хатан оролцоог үргэлжлүүлэх буюу өргөжүүлэх;
3. Үр ашгийн өсөлтийг идэвхтэй хадгалж, дасан зохицох;
4. Парламентын соёл болон өргөн хүрээний бүтцэд тусгагдсан институцийн хэмжээний дижитал стратегиар дамжуулан мэдээллийн технологид (ICT) илүү цогц байдлаар хандах;
5. Мэдлэгийн менежментийн сайн туршлагаудаар дамжуулан өмнөх жил олж авсан сургамжийг нэгтгэх зорилгоор үйл ажиллагааны тасралтгүй байдлын төлөвлөгөөг хянаж шинэчлэх;
6. Ажилтны ажлын уян хатан зохицуулалтыг бий болгож, гишүүдийг алсаас оролцуулах;
7. Инновацийг эрчимжүүлэх, цаг хугацаа, мөнгө хэмнэх, сайн туршлагыг хуваалцах, парламент хоорондын харилцан дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор парламент хоорондын хамтын ажиллагааг дэмжих.

Цар тахлын эсрэг парламентын гүйцэтгэх үүргийн тухай

КОВИД-19 цар тахал нь парламентад тулгарч буй сорилтуудын шинэ хослол юм. Хямралын үед ихэвчлэн тохиолддог шиг засгийн газрын гүйцэтгэх засаглалын үүрэг парламентын үүргээс хамаагүй илүү байдаг. Олон парламент гүйцэтгэх засаглалд томоохон эрх мэдлийг шилжүүлсэн. Засаглал хоорондын тэнцвэрийг гүйцэтгэх эрх мэдэлрүү шилжүүлсэн. Зарим оронд онц байдал зарласан. Өнөөгийн нөхцөлд нэг талаас эрүүл мэндийн онцгой байдал, эдийн засгийн хямралыг даван туулахын тулд засгийн газраас шаарддаг онцгой эрх мэдлийг нөгөө талаас хангалттай үр дүнтэй хяналтаар хэрхэн тэнцвэржүүлэх вэ гэдэг асуудал байна. Нийгэмд засгийн газраас гаргаж буй шийдвэрүүд нь тэдний ашиг сонирхолд нийцэж, сөрөг нөлөөллийг хязгаарлаж, хурдан сэргэхэд чиглэгддэг гэдэгт итгэлтэй байх хэрэгтэй.

Хүний үндсэн эрхийг хязгаарлах хүрээ, мөн чанарын хувьд урьд өмнө байгаагүй хязгаарлалтууд хийгдсэн. Аливаа хязгаарлалт хуулиар тодорхой, цаг хугацаатай байх нь чухал. Удаан үргэлжилсэн ийм нөхцөл байдалд парламент бүх шийдвэрийг ард түмний эрх ашигт нийцүүлэн гаргах ёстой.

КОВИД-19 цар тахал дэлхий нийтэд төр, иргэний хоорондын харилцаанд нөлөөлсөн. Бидний ойрын түүхэнд ард түмэн эрх баригчдын гарт амь нас, гэр орон, ирээдүйгээ даатгаж, хатуу хязгаарлалтыг тэвчиж, засгийн газраас гаргасан шийдвэр нь тэдний хувьд хамгийн зөв шийдвэр байх болно гэж найдаж байсан удаагүй. Парламентууд нээлттэй байдал, оролцоо, яриа хэлэлцээг хангах замаар хүнд хэцүү цаг үед хүмүүсийг удирдах ёстой.

Нийгэмтэй байнгын харилцаатай байх нь хямралын эсрэг авах арга хэмжээг хууль ёсны болгох цорын ганц арга зам юм. Иргэд парламентад хандан КОВИД-19 цар тахлын бүрэн хязгаарлалтыг хөнгөвчлөх, цар тахлын үед хувь хүн, өрхөд үзүүлэх дэмжлэгийг нэмэгдүүлэхийг хүссэн өргөдөл гаргаж байна. Эдгээр өргөдөлд улс төрийн анхаарал хандуулах ёстой.

Цар тахал эхэлснээс хойш нэг жил гаруйн дараа парламентууд КОВИД-19 цар тахлын эсрэг хариу арга хэмжээ авах үүргээ шинэ өнцгөөс тодорхойлж эхэлж байна. Парламентын эдэлж буй хяналтын эрх урьд өмнөхөөс илүү чухал болсон. Гүйцэтгэх засаглалын КОВИД-19 цар тахлын эсрэг авах арга хэмжээний хууль ёсны байдал, тууштай байдал, магадгүй хамгийн чухал нь үр дүнтэй эсэхийг парламентууд үнэлэх цаг болжээ.

Парламентууд КОВИД-19 цар тахлын эсрэг өнгөрсөн хугацаанд хэрэгжүүлсэн арга хэмжээнд дүн шинжилгээ хийж, эдгээр ээдрээтэй асуудлуудыг ухаалгаар даван туулах, засаглал, эдийн засгийн хөгжил, эрүүл мэнд, боловсрол гэх мэт олон салбарт тулгарч буй сорилтуудыг үр

дүнтэй шийдвэрлэхийн тулд цаашид шаардлагатай алхмуудыг төлөвлөхөд хувь нэмрээ оруулах ёстой.

КОВИД-19 цар тахлын эрүүл мэнд, нийгэм, эдийн засгийн үр дагаврыг арилгахад гарч болзошгүй алдааг олж тогтоох, сайжруулахын тулд асуудлын үндсийг гүн гүнзгий судалж, олон нийтийн санал асуулга явуулах арга хэрэгсэл, зохион байгуулах чадавх парламентад бий.

Парламентын хороод цар тахлын үр дагаврын талаар тодорхой ойлголттой болохын тулд гүйцэтгэх засаглалын холбогдох үйл ажиллагаанд хяналт тавих бүрэн эрх, хяналт, хяналтын хэрэгслээр хангагдсан. Парламентууд тэнцвэртэй бодлогын шийдвэр гаргахын тулд эдгээр хяналт үнэлгээ нь гүйцэтгэх засаглалаас хараат бус байх нь чухал юм.

Цар тахлын хор уршгийг бууруулахын тулд богино болон урт хугацааны зохистой арга хэмжээ авч үзэхэд парламентууд манлайлан оролцох ёстой. Парламентын сэдэвчилсэн асуулга, хууль батлагдсаны дараах хяналт, үнэлгээ, сонсгол албан тушаалтныг дуудах болон бусад хяналтын механизмууд одоо урьдын адил чухал болж байна.

Нийгмийн эрүүл мэнд, эдийн засаг, нийгэмд үзүүлэх КОВИД-19 цар тахлын нөлөө нь удаан хугацаанд үргэлжлэх бөгөөд парламентууд хямралын менежмент болон улс орнуудын цаашдын аливаа алхам эсвэл болзошгүй хямралын нөхцөл байдалд бэлэн байдлын чанарыг бодитойгоор сайжруулах чухал үүрэг, боломжтой боллоо. Хариуцлагатай, хүртээмжтэй байх нь бүх л хямралын менежментийн стратегийн (crisis management strategy) чухал хэсэг байх ёстой. Парламентууд иргэдтэй харилцаж, иргэдийн үгийг сонсож, олон нийтийн анхаарлыг татсан асуудлыг хөндөж байгаагаа харуулах хэрэгтэй.

ХОЁР. ПАРЛАМЕНТЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ИРГЭДИЙН ОРОЛЦООГ ХАНГАХАД ГАРЧ БУЙ ШИНЭЧЛЭЛЭҮД

2019 онд Ардчиллын төлөөх Хамтын нөхөрлөл (Commonwealth Partnership for Democracy)-өөс нийтэлсэн “Хамтын нөхөрлөлийн орнуудын парламентууд дахь оролцоог хангах шинэчлэл” (Commonwealth Partnership for Democracy, 2019) тайланд зөвлөлдөх ардчиллын механизмаар дамжуулан парламент дахь иргэдийн оролцоо, нээлттэй байдлыг хангахад гарч буй ололт, амжилтуудын талаар тусгасан байна.

Энэхүү тайлан нь Хамтын нөхөрлөлийн орнуудын парламентын ардчилалд гарч буй инновац, улс орнуудын сонирхол татахуйц кейсүүдийг судлан, тодорхой бүлэг болгон ангилснаараа онцлог байна.

Inclusive innovation буюу оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэл гэдэг нь парламентын гишүүд парламентын үйл ажиллагаанд илүү тэгш байдлаар оролцох, мөн ард иргэдийн болон тогтолцооноос гадуур орхигдсон (marginalized) хүмүүсийн нөхцөл байдлыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг агуулна.

Оролцоог хангахад чиглэсэн туршлагуудыг албан ёсны, мэдээллийн, оролцооны болон импульсив гэж 4 ангилж болохоор байна. Үүнд:

Албан ёсны шинэчлэл (Formal innovations): парламентын албан ёсны бүтэц, зохион байгуулалт, хууль дүрэмд иргэдийн оролцоог хангахад гарсан өөрчлөлтүүдийг хамруулж болох юм. Үүнд парламентын хуралдааны дэг, парламентын зөвлөлдөх процессыг өргөжүүлж буй туршлагууд багтах юм.

Мэдээллийн шинэчлэл (Informational innovations): иргэдийн оролцоог мэдээлэл цуглуулах, бүрдүүлэх механизмаар хангах. Энэ нь хэлэлцэж буй аливаа асуудлыг шийдвэрлэхэд илүү чанартай, бүрэн дүүрэн мэдээлэл дээр үндэслэх юм.

Оролцоог хангах шинэчлэл (Participatory innovations): иргэдийн дуу хоолой, үзэл бодлоо илэрхийлэх боломжуудыг өргөжүүлэхэд чиглэсэн санаачилгуудыг багтаана.

Импульсив шинэчлэл (Participatory innovations): Ард түмний дуу хоолой, санаа бодлыг илүү сайн тусгахад Парламентын гишүүдийн зүгээс гарч буй санаачилгууд юм. Импульсив болон албан ёсны шинэчлэлүүд хоорондоо уялдаатай бөгөөд шинэлэг санаа, санаачилгууд өргөн хүрээнд хүлээн зөвшөөрөгдөхөөрөө парламентын албан ёсны баримт бичиг, хуралдааны дэг зэрэгт тусгагдан албан ёсны шинэчлэл рүү шилжиж болох юм.

Зарим туршлагауудын хувьд нэгээс илүү ангилалд багтаж болох юм.

Гол ололтууд

- Улс төрийн үйл явцад олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх хүсэл эрмэлзэл парламентуудын хэмжээ, статус, нөөц бололцоо зэргээс үл хамааран бүгдэд нь нийтлэг байна.
- Парламент дахь оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэл нь ихэвчлэн дотоод нөхцөл байдал болон бусад хүчин зүйлээс шалтгаалдаг байна. (үүнийг улс төрийн намын өнцгөөс судлах нь зүйтэй юм.)
- Албан ёсны шинэчлэлийг хөгжүүлэхэд дараах хоёр хүчин зүйл голлох үүргийг гүйцэтгэдэг: олон улсын хэм хэмжээнд нийцүүлэн өөрчлөлт оруулах шахалт шаардлага болон шууд гадаад тусламж юм.
- Шинэчлэл бүр өндөр технологи, эсхүл санхүүгийн томоохон хөрөнгө оруулалт шаарддаггүй. Хамгийн сэтгэл хөдөлгөм шинэчлэлүүд нь эмзэг бүлэг, эсхүл тогтолцооноос гадуур орхигдсон хүмүүс, бүлгийн хэрэгцээ шаардлагыг хангахад чиглэсэн санаачилгууд байна.
- Оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэлийн зорилгыг зөв тодорхойлсноор (улс төр, эсхүл удирдлага, зохион байгуулалт) оролцогч талууд, дэмжигчдийг илүү сайн, зөв тодорхойлох боломжтой болдог.
- Шинэчлэлүүдийг үр дүнтэй явуулахад шинэчлэлийн ангилал тус бүрт өөр өөр нөхцөл шаарддагддаг. Албан ёсны шинэчлэлүүдийг иргэдээр хүлээн зөвшөөрүүлэх, хэрэгжүүлэхэд өргөн хүрээний улс төрийн дэмжлэг шаардлагатай байдаг бол импульсив шинэчлэлүүд нь парламент дахь улс төрийн хурц, популист дэмжлэгтэйгээр хэрэгждэг. Мэдээллийн болон оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэлүүд нь тодорхой хэмжээний улс төрийн хүсэл эрмэлзэл, дэмжлэгийг шаардах боловч ажилтнуудын хүсэл зориг, мэдлэг чадвараас ихээхэн хамаардаг.
- Мэдээллийн болон оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэлүүдэд олон улсын байгууллагууд хамгийн ихээр нөлөөлж, дэмжлэг үзүүлж болох шинэчлэлүүд юм. Эдгээр шинэчлэлүүдийг хэрэгжүүлэхэд захиргааны болон чадавхыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн дэмжлэгүүд ихээхэн шаардлагатай байдаг.

Албан ёсны шинэчлэл. Энэхүү ангилалд парламентын хуралдааны дэгд орсон дараах өөрчлөлтүүд багтсан байна. Үүнд:

- **Фижи Улсын Парламентын дэгд жөндөрийн үнэлгээг (gender scrutiny) тусгасан явдал** – Парламентын гишүүд улсын бүх үйл ажиллагаа, төсвийн хуваарилалтын эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст үзүүлэх ялгаатай нөлөөллийг тогтоох, үнэлэхэд чиглэсэн шинэчлэл.
- **Австрали Улсын Парламентын чуулганы танхимд хүүхдээ хөхүүлэхийг зөвшөөрсөн туршлага** – Парламентын хуралдааны дэгд өөрчлөлт оруулснаар парламентын эмэгтэй гишүүдийг шаардлагатай үедээ Парламентын танхимд хүүхдээ хөхүүлэх боломжоор хангаж, гэр бүлүүдэд ээлтэй парламент болгосон байна.
- **Энэтхэг Улсын Парламентын гишүүд улсын төсөв хэлэлцэх үед өмнө нь хэлэлцэлгүй баталдаг байсан асуудлаар хэлэлцүүлэг өрнүүлэх боломжоор хангагдсан, мөн Парламентаас гүйцэтгэх засаглалд хяналт тавих чиг үүргийн хүрээнд хууль тогтоомж, тогтоол шийдвэрийн хэрэгжилтийг хянах чиг үүрэг бүхий Байнгын хороо (Committee of Assurances)-г байгуулсан байна.**

- **Шри Ланка Улсын Парламент нь Ёс зүйн дүрмээ шинэчлэн** Парламентын гишүүдийг илүү хариуцлагатай, ил тод, хүний эрхийг хүндэтгэн, олон нийтийн хүндэтгэлийг хүлээхүйц байдлаар үйл ажиллагаагаа явуулахыг үүрэг болгож, зохисгүй үйлдэлд санкц ногдуулахаар тогтоосон байна.

Дээрх шинэчлэлүүдэд хийсэн дүн шинжилгээг дүгнэхэд олон улсын сайн туршлагуудын хуулбарлах нь үргэлж тохиромжтой, эсхүл үр дүнтэй байдаггүй гэдгийг бататгахын сацуу туршлага солилцох, хуваалцах нь ардчиллын үнэт зүйлсийг санал болгож буй хэрэг боловч эдгээр шинэчлэлүүдийг хэрэгжүүлэхэд дүрэм журам өөрчлөх төдий бус улс орнуудын үйл ажиллагаандаа өөрчлөлт оруулах дотоод хэрэгцээ, шаардлага, хүсэл эрмэлзэлд тулгуурласан байхын ач холбогдлыг онцолсон байна.

Хэм хэмжээ, зан төлөвт зохих ёсоор нөлөө үзүүлэхгүй дан албан ёсны шинэчлэлүүд нь өөрийгөө доройтуулах төдийгүй парламентын шинэчлэлд хаалт тавих эрсдэлийг дагуулж байдаг байна.

Мэдээллийн шинэчлэл (Informational innovations): Энэхүү ангилалд мэдээлэл, мэдлэгийг бий болгох явцыг илүү өргөн хүрээтэй болгох, оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэлүүд багтаж байна. Тухайлбал,

- **Уэльсийн Парламент газар дээр нь буюу далайд ажиллаж буй иргэдээс мэдээлэл цуглуулсан туршлага** – алслагдсан бүс нутаг дахь иргэдийн дуу хоолойг парламентын үйл ажиллагаанд тусгуулахад Парламентын албан хаагчид анхдагч мэдээлэл, нотлох баримтыг газар дээр нь очиж цуглуулах туршлага багтаж байна. (Байгаль орчны тухай хуулийн төслийг хэлэлцэхэд Байгаль орчин, тогтвортой байдлын байнгын хороо Уэльсийн загас агнуурын салбарын санал бодлыг сонсохыг хүссэн. Хэлэлцүүлэг нь загас агнуурын үетэй давхцаж салбарынхны оролцоог зохих байдлаар хангаж чадахгүй байсан учир Парламентын олон нийтийн оролцоог хангах нэгж (Outreach Unit)-ийн ажилтнууд газар дээр нь очин ярилцлагуудыг хийсэн байна.)
- **Энэтхэг Улсын Парламентын Спикерийн судалгааны санаачилга** – экспертүүд тодорхой сэдвээс гадуур Парламентын гишүүдэд зөвлөгөө өгдөг туршлага.

Нөөц боломж болон парламентын хөгжлийн түвшин нь мэдээллийн шинэчлэл, түүний төрлийг тодорхойлж байна. Нөөц бололцоогоор хангагдсан Парламентуудын хувьд үйл ажиллагаандаа технологийн дэвшлийг ашиглах нь элбэг байна. Мэдээлэл цуглуулах үйл явцыг өөрчлөх шаардлага нь парламентад ямар мэдээлэл ашиглах тал дээрх санаа бодол өөрчлөгдөж байгаагийн тусгал юм. Хамгийн сайн туршлагууд нь сэтгэлгээнд гарч буй өөрчлөлт болон парламентуудын тухайн шинэчлэлүүдэд цаг, нөөц хөрөнгө зарцуулах эрмэлзэл дээр суурилж байна.

Мэдээлэл цуглуулах явцад олон нийтийн оролцоог хангахад аль нэг бүлгийн нөлөө хэт давамгайлснаар бусад хүмүүсийн санаа бодол, дуу хоолой орхигдох эрсдлийг үүсгэдэг. Энэ тохиолдолд хэт их зохицуулалт нь үр дүн муутай байж болзошгүй юм.

Мэдээллийн шинэчлэлүүд нь хамгийн ихээр өсөж, хөгжих боломжтой ангилал юм. Энэ нь гишүүдийн үүргийг нэмэгдүүлэх бус бусад албан хаагчдын чадавхыг дээшлүүлэх боломжоор хангадаг. Энэ салбарт зорилтот, бие даасан туршилтын төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх боломжтой байдаг.

Оролцоог хангах шинэчлэл (Participatory innovations): Парламентын албан ёсны үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангахад чиглэсэн санаачилгуудыг багтаасан.

- **Шотландын Public Committee inquiry** – иргэдийг бодлогын зөвлөх болон хувиргах, хороонд явагддаг процессыг зааж сурган, гарсан үр дүнг хороогоор хэлэлцэх. (Улс төр дахь эмэгтэйчүүдийн оролцоог дэмжих зорилгоор Залуу эмэгтэйчүүдийн манлайллын хөтөлбөрийн хүрээнд янз бүрийн салбарын 30 эмэгтэйг сонгосон сургалтад хамруулж, тэдгээрийн сонгосон “Сургалтын орчин дахь бэлгийн дарамт” сэдвээр Байнгын

хорооны 3 хурал зохион байгуулж, үр дүнг Байнгын хороонд танилцуулан сургалтыг амжилттай дүүргэсэн.)

- **Их Британийн Парламентын санхүүжилт бүхий Иргэний танхимууд (Citizens' assembly)** – тодорхой бүлэг иргэдээс холбогдох сэдвээр санаа бодлыг нь сонсох, үр дүнг байнгын хороодод хүргүүлэх санаачилга.
- **Ямайка Улсын “Гишүүндээ хэлээрэй” иргэдийн оролцоот төсвийн санаачилга** – Гишүүдийн тойрогтоо ажиллах төсөвтэй холбоотойгоор төсвийн хуваарилалтын саналд сонгогчид өөрсдийн гишүүддээ цахимаар санал өгөх санаачилга юм.

Оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэлийн кейсүүдийн дүн шинжилгээнээс үзэхэд нөөц/санхүүжилт болон менежмент нь тухайн шинэчлэлийг амжилттай явуулахад нөлөөлөх хамгийн чухал хоёр хүчин зүйл байна. Иргэдийн оролцоог хангахад чиглэсэн санаачилгууд нь хэн оролцсон болон хэн оролцоогүй болохыг чухалчлан авч үздэг. Энэ нь тогтолцооноос гадуур орхигдсон бүлгийн дуу хоолойг сонсож, тусгалгүй парламент иргэдийн оролцоог хангасан гэх итгэл үнэмшилтэй болгох вий гэсэн болгоомжлолтой холбоотой юм. Судалгаанаас үзэхэд процедурын өөрчлөлтүүд нь оролцоог хангахад хангалтгүй болохыг харуулж байна. Хөгжингүй бөгөөд хангалтай санхүүжилт бүхий парламентууд нь оролцоог хангахад чиглэсэн шинэчлэл явуулах нөөц бололцоо ихтэй байдаг. Тухайлбал, Их Британийн Парламентаас хэрэгжүүлсэн Иргэний танхимыг байгуулахад парламентын болон хөндлөнгийн судалгааг сайн хийсний үндсэн дээр насанд хүрэгчдийн нийгмийн халамжийн асуудлаар тодорхой хэлэлцүүлгийн талбарыг бий болгож чадсан байна. Оролцогчид амралтын өдрүүдээрээ тус арга хэмжээнд оролцон 150 паундын урамшуулал авахаас гадна шийдвэр гаргах процесст идэвхтэй оролцох боломжоор хангагдаж байгаа юм. Дээрх арга хэмжээ нь иргэдийн оролцоог хангах болон Тусгай (түр) хороодын үйл ажиллагаанд нөлөөлөхөд ихээхэн амжилт гаргасан байна.

Дээрхээс үзэхэд, иргэдийн оролцоог хангахад чиглэсэн санаачилгууд нь гол төлөв хөрөнгө, нөөц бололцоо ихтэй парламентуудад түлхүү ажиглагдаж, тэдгээр нь иргэдийг санаа бодлоо илэрхийлэх боломжоос илүү өргөн хүрээг хамарч байна. Түүнчлэн технологи болон нийгмийн сүлжээний платформыг ашиглах нь элбэг байна.

Импульсив шинэчлэл (Participatory innovations): гол төлөв дүрэм журмаас гадуурх иргэдийн оролцоог хангахад чиглэсэн Парламент, түүний гишүүдийн санаачилгуудыг багтааж байна. Энэ төрлийн шинэчлэл нь парламентын соёлыг өөрчлөхөд хамгийн их нөлөөлөхүйц нь юм.

- **Энэтхэг Улсын Парламент дахь ‘Zero Hour’ санаачилга:** Гишүүдэд тодорхой асуудлыг хэлэлцэхэд хуралдааны дэгд заасан хугацаанаас гадуур илүү цагийг олгож байдаг.

Энэ төрлийн шинэчлэл нь их тэсрэлт, тогтсон дүрэм журмыг зөрчих зөрчил, хэвшмэл байдал, ойлголтыг эвдэх замаар үүсдэг шинэчлэлүүд байдаг. Аливаа маргаан, хэлэлцүүлэг нь дэмжигч болон эсэргүүцэгч талуудаас бүрдэж, холбогдох асуудлыг шийдвэрлэх явцад дүрэм журам, хэм хэмжээ ихээр зөрчигдөн, асуудал үүсгэж байвал холбогдох дүрэм журмыг өөрчлөхөөс өмнө учир шалтгааныг нарийвчлан тогтоох нь зүйтэй юм.

Ийм учраас тус судалгаанд Энэтхэг Улсын туршлагыг онцолсон байна. Энэтхэг Улсын Парламентын гишүүд зөвхөн Спикерийн нүдэнд өртсөн бол ярих эрхтэй байхаас гадна ихэнх тохиолдолд үг хэлэх хугацаа нь үзэл бодлоо бүрэн илэрхийлэхэд хангалтгүй байдаг байна. Ийнхүү гишүүд бие биенийхээ үгийг таслах, хурал үймүүлэх, суудлаасаа босож явах, уриа лозунг барих зэргээр эсэргүүцлээ илэрхийлдэг нь холбогдох дүрэм журмыг зөрчиж байгаа хэрэг боловч Парламент, намын бүлгүүдийн зүгээс үүнийг парламентын ардчиллыг бэхжүүлэх, гишүүд дуу хоолой, үзэл бодлоо өргөхөд ихээхэн тус нэмэртэй хэмээн тооцож, хариуцлага шийтгэл тооцдоггүй байна. Ийнхүү Энэтхэг Улсын Парламентын зүгээс хэлэлцэх асуудлыг урьдчилан тогтоосноос гадуурх асуудлаар хэлэлцүүлэг өрнүүлэх ‘Zero Hour’ санаачилгыг нэвтрүүлсэн байна.

ГУРАВ. ПАРЛАМЕНТЫН ЦАХИМЖИЛТ

Европын парламентын судалгаа, баримт бичгийн төв (ECPRD)-өөс 2019 оны 10-р сарын 3, 4-ний өдрүүдэд Эстони Улсын Таллин хот дахь Парламентын ордон (Рийгикогу)-д “ICT 2019” семинарыг зохион байгуулжээ.

Энэхүү семинар нь жил бүр зохион байгуулагддаг бөгөөд Европын болон бусад орны парламентын Мэдээлэл харилцаа холбоо, технологи (ICT)-ийн удирдах албан тушаалтнууд оролцож мэдлэг, туршлагаа хуваалцсан байна.

2019 оны энэ удаагийн семинар нь парламентууд дахь Хиймэл оюун ухаан (Artificial Intelligence-AI)-ы төсөл, инновацийн талаар авч үзжээ.

Хэлэлцүүлгийн үйл ажиллагаа "Ерөнхий хиймэл оюун ухаан" буюу хүний сэтгэх чадвараас давсан, илүү гүйцэтгэлтэй, хүнийг орлож чаддаг хиймэл оюун ухааны төрлийг хөндсөн ч семинар нь "Нарийн хиймэл оюун ухаан"-ы талаарх асуудалд илүүтэй төвлөрсөн байна. Учир нь AI-ийг нарийн тодорхой үүрэг гүйцэтгэхэд ашигладаг бөгөөд хүмүүстэй хамтран ажиллаж, даалгавраа хурдан, илүү сайн гүйцэтгэхэд тусалдаг.

Эдгээр "нарийн хиймэл оюун ухаан"-ы шийдлүүдийг удирддаг зарим үндсэн технологид дараах зүйлс орно. Тухайлбал, дуу хоолой, царай таних, текст ангилах, харилцан ярианы болон интерактив ботууд (чатботууд), хүний хэл яриаг (natural language) боловсруулах, дүрсийг таних, машин сурах (machine learning) гэх мэт.

Парламент дахь Инновацийн төв энэ арга хэмжээнд оролцож, Европоос бусад парламентад хэрэгжиж буй төслүүдийн талаар танилцуулсан.

Энэхүү арга хэмжээний өмнөх болон дараах үеийн хиймэл оюун ухааны талаарх судалгаа, Таллин хотод тавьсан илтгэлүүдэд үндэслэн бид парламентад хиймэл оюун ухааныг ашиглаж буй дараах тохиолдлуудыг онцолсон байна.

Парламентын үйл ажиллагаанд хиймэл оюун ухаан ашиглах нь

Парламентын гишүүдэд туслах үйлчилгээнд

Өмнөд Африкийн Бүгд Найрамдах Улсын парламент нь гишүүдээ парламентын үйл ажиллагааны талаарх мэдээллээр хангахад “Чатбот” (Chatbot)^[1] ашиглаж эхэлсэн байна. Парламентын гишүүд нь сонирхож буй асуултаа асуун, хариултыг аван Чатботтой ярилцах бөгөөд, тухайлбал, тодорхой хуулийн төслийн үйл явцын талаарх мэдээлэл, тогтоол шийдвэр, хяналтын үйл явц, парламентын дэгийн тухай хуулийн тодорхой заалт зэрэг парламенттай холбоотой мэдээллийг богино хугацаанд авах боломжтой байна. Өдөр тутмын үйл ажиллагаатай холбоотой асуултууд мөн асууж, хариулт авах боломжтой, хурал, зөвлөгөөний байршил, хугацаа зэрэг болно. Чатбот нь харилцан ярианы интерфейс технологи болон Хүний хэл яриаг таних (Natural Language Processing-NLP)^[2] компьютерийн программ дээр суурилна.

Хуулийн төсөл боловсруулах үйл ажиллагаанд

АНУ-ын Конгрессын Төлөөлөгчдийн танхим нь хуулийн төсөл, нэмэлт өөрчлөлт, хүчин төгөлдөр хэрэгжиж буй хууль тогтоомжуудыг хооронд нь харьцуулах, хууль тогтоомжийн төсөл дээр ажиллаж буй ажилтнуудад тухайн төслийн нөлөөллийг хялбар олж харахад туслах хиймэл оюун ухааны арга хэрэгслийг ашиглаж эхэлсэн байна. NLP технологийг ашигласнаар хуулийн төсөл дэх заалтуудын эшлэлийг тайлбарлах, тэдгээр заалтуудыг засварлах, нэмэлт тайлбар хийх боломжтой байна. Хууль эрх зүйн зөвлөл (Legislative Counsel) ашиглаж эхэлснээс хойш 90%-тай ажиллаж байгаа энэхүү програм нь ашиглагдах тусам хүмүүсийн санал хүсэлтийн дагуу сайжруулалт хийгдсээр байх болно.

Парламентын үйл ажиллагааны бичлэгт хайлт хийхэд

Токио дахь Үндэсний Бодлого Судлалын Хүрээлэн нь Японы парламентын мэдээллийн сан дахь парламентын үйл ажиллагааны дүрс бичлэгүүдээс яриа таних дэвшилтэт техникийг ашиглан тодорхой хүний хэлсэн үгийг таньж ангилах системийг боловсруулсан байна. Энэхүү систем дээр түшиглэн тус хүрээлэн нь яриа таних болон дуу дүрсний мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх нэгдсэн системийг боловсруулжээ. Ингэснээр текст, аудио, видео бичлэгүүдээс парламентын хэлэлцүүлгийн үеэрх онцлох үйл явдлуудыг автоматаар сонгон, ангилах боломжтой болсон байна.

Парламентын тайлан

Нидерландын Төлөөлөгчдийн танхим нь “Яриаг бичигт хөрвүүлэх” (Speech 2 Write) системийг Парламентын тайлангийн албанд ашиглаж эхэлсэн байна. Энэхүү систем нь яриаг бичигт хөрвүүлэхээс гадна сул үг, дүрмийн алдааг засварлаж, найруулгын алдааг илрүүлнэ. Энэ нь тайлангийн бараг л эцсийн хувилбарыг боловсруулан гаргадаг. Тус системийг парламентын үг хэллэг, 2000 гаруй цагийн парламентын хуралдааны аудио бичлэг болон тус бичлэгийг хөрвүүлэн буулгасан “Хансард”-ын текст материалыг ашиглан бүтээсэн байна.

Парламентын үйл ажиллагааны дижитал өөрчлөлт

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын дижитал технологийн мэргэжилтнүүд аж үйлдвэрийн дөрөв дэх хувьсгалын эрин үед онлайн хууль боловсруулах системийг нэвтрүүлэх нь зайлшгүй бөгөөд КОВИД-19 цар тахлын нөхцөл байдал зайлшгүй хийх ёстой ажлыг улам хурдасгаж байна гэж үзжээ.

Ассамблейн дижитал өөрчлөлтийн нэг хэсэг болгон хиймэл оюун ухааны (AI) технологийг нэвтрүүлэх нь хууль тогтоогчдын үйл ажиллагаанд чухал дэвшил авчрахаас гадна Ассамблейн ажилтнуудад цаг хугацаа хэмнэхэд тусална гэж үзэж байна. Тухайлбал, хурал бүртгэх, хууль тогтоох үйл ажиллагааг баримтжуулах зэрэгт хиймэл оюун ухааны технологийг нэвтрүүлэх, хууль тогтоогчид хуулийн төсөлд санал гаргахад өргөн хүрээний мэдээлэл цуглуулах, хуулийн төсөлд өгсөн саналын дагуу асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой болно.

Урьд нь Ассамблейн хууль тогтоох үйл ажиллагаа нь техникийн хувьд олон нийтэд нээлттэй боловч тэдэнд мэдээлэлтэй танилцах, ашиглахад хүндрэлтэй байсан.

Эхний алхам бол хууль тогтоогчид, тэдний туслахууд, Ассамблейн нарийн бичгийн дарга нарын газрын ажилтнууд эсвэл олон нийт эсэхээс үл хамааран дижитал системийн үндсэн хэрэглэгчийг тодорхойлох явдал юм.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс олон салбарт дижитал технологиудыг аль хэдийн эзэмшиж чадсан бөгөөд Ассамблейн хэрэг эрхлэх газар дижитал өөрчлөлт хийх ажлын хэсгийг саяхан байгуулж Ассамблейн дижитал өөрчлөлтийг үр дүнтэй нэгтгэх урт хугацааны стратеги төлөвлөгөөг боловсруулан 3-5 жилийн хугацаанд хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэж уриалж байгаа ажээ.

ДӨРӨВ. ХҮНИЙ ЭРХ

НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн ээлжит 46 дугаар чуулганы 2021 оны 3 дугаар сарын 16-ны өдрийн хуралдаанд “Монгол Улс дахь Хүний эрхийн төлөв байдлын үндэсний гуравдугаар илтгэл”-ийн мөрөөр өгсөн зөвлөмжүүдийн талаарх Монгол Улсын Засгийн газрын байр суурийг танилцуулж, илтгэлийн дүнг батлуулсан байна.

НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлөөс Монгол Улсад боловсролын чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, гэр бүлийн болон жендэрт суурилсан хүчирхийлэл, ялгаварлан гадуурхах, хүн худалдаалахтай тэмцэх, хохирогчдын эрх ашгийг хамгаалах, байгаль орчны доройтлоос үүдэлтэй хүний эрхийн зөрчлийг бууруулах, хүний эрхийг хамгаалагчдын эрх зүйн байдлыг баталгаажуулах, эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний механизмыг бий болгох зэрэг нийт 190 зөвлөмж өгснөөс Монгол Улсын Засгийн газар 170 зөвлөмжийг хүлээн авч, биелүүлэх чиглэлээр хүчин чармайлт гаргаж ажиллахаа илэрхийлжээ.

ОУПХ парламентын хүний эрхийн байгууллагын талаарх судалгаандаа харуулсанчлан, хүний эрхийг хамгаалах нь одоо парламентын бүх ажилд хамаарах гол үүрэг болж байгаа бөгөөд энэ нь зөвхөн иргэн төдийгүй бүх оршин суугчдыг хамарсан үүрэг юм:

Нэгдүгээрт, парламент хүний эрхийн хууль эрх зүйн орчинг улсын хэмжээнд хуульчилж, тодорхойлдог. Тэд олон улсын гэрээг баталж, гэрээнд заасан хэм хэмжээ үндэсний хууль тогтоомжид тусч, хэрэгжиж буй эсэхийг анхаарч нягтлах ёстой.

Хоёрдугаарт, парламент төсөв батлах замаар бодлогын тэргүүлэх чиглэлийг тогтоодог. Тэд хүний эрхийг хэрэгжүүлэхэд хангалттай хөрөнгө хуваарилж, уг хөрөнгө нөөцийг зохих ёсоор ашиглаж байгаа эсэхийг нягталж анхаарах ёстой.

Гуравдугаарт, парламент гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, гүйцэтгэх засаглалын бодлого, үйл ажиллагааг байнга хянаж байдаг. Тиймээс засгийн газар, захиргааны байгууллага, төрийн бусад байгууллага хүний эрхийн талаарх үүргээ биелүүлж байгаа эсэхийг тэд нягталж болно. Эцэст нь, гэхдээ бага гэж үзэж болохгүй нэг зүйл бол парламентын гишүүд тодорхой асуудлаар баримтлах байр суурийг манлайлагч байдаг бөгөөд хүний эрхийн соёлыг улс орондоо бүрдүүлэхэд их зүйл хийж чадна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Artificial Intelligence: Innovation in parliaments. <https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/artificial-intelligence-innovation-in-parliaments>
- Commonwealth Partnership for Democracy. (2019). Inclusive Innovations across Parliaments of the Commonwealth. Westminster Foundation for Democracy.
- Democracy and the changing role of parliament in the twenty-first century. Report of Fifth World Conference of Speakers of Parliament (19-20 August 2020). Revised version, 26 May 2021. <https://www.ipu.org/file/11352/download>
- IPU. (2016). Human Rights Handbook for Parliamentarians N°26. Geneva: IPU, OHCHR.
- National Assembly urged to accelerate digital transformation
- https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2020/09/356_295892.html